

BAUK FEDERALIZMA ILI HRVATSKO PITANJE

OD PROF. UNIV. Dra D. ARANĐELOVIĆA

TREĆE IZDANJE

CIJENA 4 DINARA

O S I J E K 1939

ŠTAMPARSKI ZAVOD KRBAVAC I PAVLOVIĆ - OSIJEK

SVEUČILIŠTE
JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
U OSIJEKU
GRADSKA I SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA
OSIJEK

Broj inventara: 460.551
Signatura:

GRADSKA I SVEUCILISNA KNJIZNICA
OSIJEK

871454937

100,00

182

Predgovor

Ova knjižica ima svoju malu historiju. Misli u njoj iznesene htio sam, još 1937 godine, da izložim beogradskoj publici u jednom predavanju na Kolarčevom univerzitetu. Ali cenzura vlade g. Dr. Stojadinovića to nije dopustila. Zato sam štampao knjižicu pod natpisom »Bauk federalizma ili hrvatsko pitanje«. Državni tužilac zabranio je spis, ali sam ipak uspio da znatan broj primjeraka rasturim u Srbiji. Priredio sam onda drugo izdanje, pa i njega rasturio. Kad je pala vlast g. Dr. Stojadinovića zamolio sam g. Dr. Ružića, ministra pravde u kabinetu g. Cvetkovića, da onu nepravednu zabranu digne, što je on i učinio i u isto vrijeme dopustio da mogu na Kolarčevom univerzitetu održati predavanje. Ono je pod gornjim naslovom i održano 29 januara ove godine pred prepunom salom.

Dr. D. A.

Bauk federalizma

ili

hrvatsko pitanje

I

Hrvatsko pitanje postoji još od dana postanka ove države¹⁾. Ono nije bilo riješeno ni vidovdanskim ustavom, i ako je pokojni Stjepan Radić ušao u vladu i položio zakletvu na ustav. A nije riješeno ni sa danjim ustavom, na koji predstavnici većine Hrvata nikad nisu pristali. Za ogromnu većinu Hrvata hrvatsko pitanje stoji jednako otvoreno i čeka svoje rješenje. Srbi pak dugo su se vremena čudili i pitali se otkuda i kako je to »hrvatsko pitanje« kad Srbi, Hrvati i Slovenci žive slobodno u zajedničkoj državi prvo Srba, Hrvata i Slovenaca a poslije u Jugoslaviji, i kad ne postoji nikakvo »srpsko« ni »slovensko« pitanje ...

Ali i Srbi postepeno počinju uviđati da, ipak, postoji to famozno »hrvatsko pitanje«. Iz početka bojažljivo i tako reći stidljivo otpočinju i srpske političke stranke da se bave hrvatskim pitanjem, dakle da priznaju njegovo postojanje. Od srbjanskih stranaka, t. j. od onih koje najveći broj svojih pristalica imaju u Srbiji, hrvatsko pitanje spominje se u programu demokratske i radikalne stranke, a i jugoslavenska ra-

¹⁾ O hrvatskom pitanju, pored izjava političkih ljudi i predstavnika raznih političkih stranaka, dosta je već pisano u našoj javnosti, a još bi se i više pisalo kad bi stanje, u kojem se naša štampa nalazi, dopuštalo. O njemu su se vodili a i sada se vode pregovori između političkih ljudi. Ali pored svega toga, bar srpski dio naroda, još nije dovoljno upoznat i još ne znaju čak ni intelligentiji krugovi, u čemu je njegova suština. Mislim, zbog toga, da neće biti izlisko čuti o njemu i glas jednoga u ovom pitanju potpuno lično i partijski nezainteresovanog čovjeka. Ja ne pripadam danas ni jednoj političkoj stranci, znam da u ovoj zemlji neću biti ni ministar ni narodni poslanik, i smatram da mogu o njemu pisati sa više objektivnosti i nepristranosti nego mnogi ministarski i poslanički kandidati koji, često, i ovo pitanje posmatraju sa svoga ličnoga i partijskoga gledišta. Pri razmišljanju o ovom pitanju i predlozima koje iznosim mene rukovodi samo ljubav prema srpskoj i jugoslovenskoj otadžbini, u kojoj živim i u kojoj će i moja djeca živjeti, te me njena sudbina mora interesovati isto onako kao i druge dobromjerne gradane, kojima njihova otadžbina nije ravnodušna. Ja nisam imao a ni sada nemam političkog uticaja na faktore koji će rješavati o hrvatskom pitanju. Ta su pitanja rješavali od mene stariji i, naročito, mlađi »stručnjaci« i političari, a vidjeli smo za proših 18 godina kako su ga rješavali i rješili i dokle su doveli stanje duhova u Hrvatskoj. Prema tome ovaj moj napis neće ni koristiti njegovom rješenju niti mu može štete nanijeti. On je samo izraz mišljenja i osjećanja jednog dobromernog Srbina, koji voli svoj srpski narod, ali ima puno razumijevanja i za opravdane hrvatske težnje.

dikalna zajednica, koja sada upravlja državom, ima svoje izraženo stanovište prema hrvatskom pitanju. Istina, stranka g. Ljotića (Zbor) i g. Hodere (Borbaši), ne priznaju da postoji hrvatsko pitanje, ali dosada ove stranke nisu mnogo značile u našem javnom životu. Jugoslovenska nacionalna stranka bavi se i još kako hrvatskim pitanjem i energično pobija zahtjeve Hrvata na njegovo riješenje.

Ali mnogim Srbima, kao što rekosmo, nije jasno u čemu se upravo sastoji to hrvatsko pitanje, o kojem se tako mnogo piše i govori, zbog čijeg neriješavanja Hrvati ne dolaze u Narodnu Skupštinu i smatraju da su »povlašćeni« u Jugoslaviji.

Prosto i najkraće izraženo to hrvatsko pitanje sastoji se u razlikovanju gledišta na osnovno državno uređenje naše države. Hoće li Jugoslavija ostati ono što je dosad bila, **unitarna, jedinstvena** država sa jednim Kraljem, jednom vladom za cijelu državu, jednom Narodnom Skupštinom, ili će se ona preuređiti na saveznu, složenu, **federativnu državu**, koja će se, dakle, sastojati iz više država, sa zasebnim vladama, zasebnim N. Skupštinama, sa, istina, jednim vladuocem u pogledu ličnosti, ali koji bi bio Kralj jedne i druge i treće eventualno i četvrte savezne države, a koje bi sve skupa bile ujedinjene u Kraljevinu Jugoslaviju pod zajedničkim Kraljem i zajedničkom vladom.

Srbi, u ogromnoj većini, zastupaju unitarno gledište. U prvo vrijeme po oslobođenju mogli su se kod Srba »federalisti« tako reći na prste izbrojati. Pisac ovih redaka bio je sa svojim federalističkim uvjerenjem bijela vrana, čijem su se gledištu svi čudili. Srpska štampa zapjenušeno je napadala ovakva usamljena gledišta smatrajući to kao neku političku jeres. Ali vremenom i broj federalista je rastao i ako su oni i danas kod Srba, mislim, neznatna manjina. Ipak je karakteristično što demokratska stranka već ima hrabrosti da javno u »Odjeku« spominje »složenu« (t. j. federalističku) državu kao jednu od solucijs za hrvatsko pitanje.

Na suprot Srbima, Hrvati su se u ogromnoj većini složili u zahtjevu da se Jugoslavija uredi federalistički. Kod njih je to pitanje potislo sva druga pitanja i stranke hrvatske, sa sasvim različitim političkim i socijalnim programima, čine u pogledu zahtjeva za preuređenje države jednu kompaktну cjelinu. Upravo bolje izraženo ogromna većina Hrvata slila se u **jedan narodni pokret**, koji kao conditio sine qua non svakog učešća Hrvata u političkoj upravi zemljom traži riješenje hrvatskog pitanja u smislu federalističkog preuređenja države.

II

Otkuda ova razlika u shvatanju Srba i Hrvata u pogledu državnog uređenja? Zašto su Srbi tolike pristalice unitarizma a Hrvati federalizma?

Treba biti politički obrazovan čovjek pa moći shvatiti bitne razlike između unitarno i federativno uređene države, što na žalost većina građana nije, pa čak ni novinari, koji tako često raspravljaju ovo pitanje. Unitarno državno uređenje je prosto, lako shvatljivo i za politički neobrazovane ljude. Jer u čemu se ono sastoji: postoji jedna država, u toj državi vlada jedan Kralj, u njoj ima jedna vlast, jedna

Narodna Skupština, jedne vlasti svuda u zemlji. Kako je u Beogradu, tako je u Zagrebu, Ljubljani, Subotici, Skoplju, Sarajevu: svuda iste vlasti: sreski načelnici, sudije, profesori, carinici, poreznici, svuda ista administracija. Srbima je to bilo sasvim prirodno da i nova država Jugoslavija bude uređena kao i predratna Srbija unitarno i to je bio prvi razlog što su postali unitariste. Federativno je uređenje komplikovano: postoje više država i jedna država, jedan Kralj za zajedničku državu i taj isti Kralj kraljuje i u pojedinim državama, ima jedna vlada za cijelu državu po jednu vlada za svaku državu, pojedine skupštine i jedna zajednička skupština, zajedničke vlasti za cijelu državu i vlasti za pojedine države, jedne su vlasti nadležne za cijelu državu jugoslovensku, druge samo za pojedine federalne države . . . Sve to izgleda komplikovano, pita se kako će sve to funkcionisati, kako će se ukarariti da sve vlasti rade složno, da ne bude sukoba . . . A sve te bojazni odbijaju čovjeka koji neće dublje da misli, i pred njegove oči mjesto ove složene mašine izlazi prosti i jednostavni mehanizam unitarne države. Kod Srba iz Srbije pridošlo je kao potkrepljenje uvjerenje u spasonosnost unitarne države i to, što je Srbija bila unitarna država, kao takva decenijama postojala i kao takva uspješno vodila balkanski i svjetski rat. Kod njih je postojala a i sada postoji bojazan da uvođenje federalizma ne znači ne samo kočenje pravilnoga državnog razvića i izvor sukoba između federalnih država, nego da takvo uređenje može slabiti državnu snagu prema spoljnim neprijateljima a u krajnjem redu da može stvarati želje i za potpuno raskidanje teškom mukom i ogromnim žrtvama stvorene državne zajednice . . .

Da Srbi u ogromnoj većini postanu unitaristi mnogo su pripomogli i t. zv. »integralni Jugosloveni«. To su oni ljudi koji su i prije svjetskog rata i, naročito, poslije svjetskog rata zastupali gledišta da postoji jedan »jugoslovenski narod«, da su Srbi, Hrvati i Slovenci (kao i Bugari) »plemena« jednoga »troimenog« (jugoslovenskog) **naroda**, i da onda, sasvim prirodno, država toga jednoga naroda treba da bude jedna, unitarna država, kao što su Rumunija, Grčka, Italija i druge države, u kojima živi jedan narod. Po njihovom shvatanju, pošto su Srbi, Hrvati i Slovenci jedan narod — jugoslovenski — to onda nije ni potrebno ni mogućno stvarati više država za taj jedan narod. Tih integralnih Jugoslovena bilo je i u Srbiji, prije ratova, ali mnogo više među inteligencijom u našim krajevima van Srbije, i to ne samo među Srbima nego i među Hrvatima i Slovincima. Nama Srbima iz Srbije oni su bili vrlo simpatični. To su bili oduševljeni idealisti koji su volili Srbiju i njene političke ustanove a mrzili Austriju, Madžarsku i kunevske metode upravljanja u Hrvatskoj. Oni su patili za svoje ideje i svoje simpatije prema Srbiji i Srbima, bili hapšeni i proganjani od austrougarskih vlasti, što je još više pojačavalo naše simpatije prema njima. Ali ideja o »integralnom Jugoslovenstvu« nije zahvatila ni male narodne ni masu inteligencije. Ogromna većina Hrvata neće takvo Jugoslovenstvo koje negira Hrvatstvo nego hoće da prvo bude Hrvat pa kao takav da bude Jugosloven. Pitanje je i za Srbe da li bi, u većini, pristali da budu prvo Jugosloveni pa poslije Srbi i da, u krajnjem redu, prestanu biti Srbi i ostanu samo Jugosloveni što predstavlja kraj-

nji ideal integralnih Jugoslovena. Fakat je pak da ubedjenih »Jugoslovena« najviše ima u Dalmaciji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini. Oni su odlučni protivnici federativnog uređenja. Pored gore iznesenih razloga njihovog protivljenja federalizmu pridolazi još i ovaj: što bi se pri razgraničenju federalnih država zavičaji mnogih »integralnih Jugoslovena« našli na hrvatskoj teritoriji, a što njima, znajući današnje raspoloženje hrvatske sredine, ne bi bilo prijatno . . .

III

Suprotno Srbima ogromna je većina Hrvata za federalizam. Kao što Srbima, naročito Srbinjima, izgleda sasvim prirodno i razumljivo da i Jugoslavija bude, kao i Srbija što je bila, unitarna država, tako opet Hrvatima izgleda sasvim prirodna i razumljiva federacija. I sada se sjećam jednoga razgovora sa jednim uglednim Hrvatom još na konferenciji mira u Parizu 1919 godine. Kad je došao govor na pitanje državnog uređenja naše države onda je on rekao »pa valjda ćemo mi Hrvati i Hrvatska i u zajedničkoj državi imati najmanje ono što smo imali u austro-ugarskoj monarhiji«. I doista kad se dublje zaleda u problem, potpuno se razumije ovo hrvatsko držanje.

Hrvatska nije bila u monarhiji jedna obična oblast, provincija ili »zemlja«, kao što su bile na pr. madžarske županije ili austrijske pruvovine, »Länder«. Mnogi Srbi, naročito iz Srbije, čak i među intelektualcima, nisu znali da je Hrvatska bila **država**, sa svojom vladom, svojim ministrima, svojom skupštinom (saborom), dalje sa svojom svjeroenošću (i ako u veliko skučenom). Ovi redovi namijenjeni su širim čitalačkim krugovima i zato se ja sada neću upuštati u pravna razlaganja o odnosu Hrvatske prema Madžarskoj. Istači ću samo da su Madžari od uvijek težili da Hrvatsku smatraju samo kao provinciju madžarske države s izvjesnom autonomijom, dok su Hrvati sa razlogom dokazivali i u pravnom svijetu dokazali da je Hrvatska **država** a ne madžarska provincija. I doista i naši, srpski a naročito srbijanski, širi krugovi treba da znaju da Hrvatska nije bila pokorena od Madžarske, kao na pr. srpska despotovina od Turske u petnaestom vijeku, nego da su Hrvati **dobrovoljno** 1102 godine sklopili **državopravni ugovor** sa madžarskim kraljem Kolomanom i priznali ga za kralja Hrvatske. Stupili su dakle u **državo-pravni savez** sa Madžarskom kao što dvije i više država sklapaju međusobne ugovore. Otuda postoji kontinuitet hrvatskog državnog prava sve do sloma monarhije. Za sve to dugo vrijeme od osam vijekova Hrvati su smatrali svoju otadžbinu kao **zasebnu državu** u državno-pravnom savezu sa Madžarskom. Tačno je da su Madžari izigravali svoje ugovorne obaveze, da su kao jača strana nametali mimo zakona i ugovora svoju volju Hrvatima, dok su se mijesali u hrvatsku autonomiju, ali je tačno i to da je uvijek bilo Hrvata koji su se i u hrvatskom saboru i u javnosti tome opirali i protiv takvih madžarskih postupaka odlučno protestovali.²⁾

²⁾ Interesantno je da su Srbi, ulazeći u Hrvatsku sa vojskom, po slomu austro-ugarske vojske, smatrali da su »oslobodili« Hrvatsku od tudiinskog jarma isto onako kao što su oslobodili Južnu Srbiju od turskoga jarma. I ovo je shva-

Kad su Hrvati imali, kao što smo vidjeli, svoju državu i u njoj svoju, ma koliko skučenu, autonomiju (unutrašnju upravu, bogoštovlje, sudstvo, prosvjetu), onda je jasno zašto oni polaže toliko na to da i u Jugoslaviji ne postanu provincija (oblast, pokrajina) nego da budu **država** (savezna sa drugim državama u Jugoslaviji). Oni to smatraju kao degradiranje, ne mogu da se pomire sa mišljem da je Zagreb prijestolnica jedne banovine (oblasti, provincije) kao i Novi Sad, Skoplje, a ne države (kao što je Beograd prijestolnica države Jugoslavije), da se poslovima koji se tiču Hrvatske i kojima su oni nezavisno od Pešte upravljali sada iz Beograda upravlja (na pr. postavljanje sudija, profesora i dr.). I ako hoćemo da budemo iskreni ne bi ni Srbi u Srbiji bilo pravo da se, kad bi Zagreb bio prijestolnica države, iz Zagreba upravlja poslovima koji se tiču Srbije.

Ima još jedan, više sentimentalni i osjećajni razlog, zbog kojega Hrvati insistiraju na federalivnom uređenju, a o kojem mudri političari treba da vode računa. Hrvati mnogo polaže na svoju narodnu, **hrvatsku individualnost**, na svoje **hrvatsko ime**. Srbi u Srbiji i Crnoj Gori živjeli su u nezavisnim državama i svoje Srpsvo slobodno ispunijedali i izživljivali. Mogli su ga isticati svuda, u svakoj prilici, u svima manifestacijama državnoga života i u zemlji i na strani: država se zvala Srbija, vojska se zvala **kraljevska srpska vojska**, škole kraljevske **srpske gimnazije** i dr., pošta kraljevska **srpska pošta**, željeznicе kraljevske **srpske željeznice** . . . Srbi su dakle tako reći zasićeni svojim Srpsvom i svojim srbovanjem i mogu ga lakše zamijeniti Jugoslovenstvom. Hrvati su **željni svoga Hrvatstva** . . . Hrvatska je imala ne pun i nezavisni državni život, kao Srbija i Crna Gora, nego **skučen** u granice njene autonomije koju su Madžari toliko puta gazili. Oni žude za tim da se kao **narod** izžive, da imaju svoju kraljevsku **hrvatsku vladu** i ministre, svoje **hrvatske vlasti**, svoju **hrvatsku zastavu**, u opšte da

tanje posljedica nepoznavanja državno-pravnog položaja, u kojem se nalazila Hrvatska u austro-ugarskoj monarhiji. Hrvati ne smatraju da su oslobođenik od srpske i savezničke vojske onako kao Južna Srbija od Turske. Oni ne govore o oslobođenju nego o »prevratu«, dakle o promjeni koja je u državno-pravnom položaju hrvatske kraljevine nastala poslije sloma monarhije: Hrvatska je ostala i dalje što je bila u monarhiji, država, samo što se prevrnuo odnos prema monarhiji, t. j. prestala državno-pravna veza sa njom. U srbijskom dijelu naroda nije se dovoljno cijenila borba Hrvata za održanje svoje nacionalnosti i državno-pravnog položaja Hrvatske. Govoreći o »oslobođenju« svoje braće, Srbijanci su ponajviše imali na umu oslobođenje oružjem, krvavim bojevinama, ustancima i hajdukovanjem protiv Turaka. Ta oružana borba koju je vjekovima vodio srpski narod, a naročito Srbijanci, sa raznim neprijateljima, poglavito s Turcima, predstavlja najljepše strane srpske narodne historije i daje srpskom narodu neosporivo pravo na srpske zemlje koje hoće da ujedini sa Srbijom. Ali i Hrvati su vodili ljute bojeve sa Turcima i branili od osmanlijske najezde i svoju otadžbinu i zapadnu Evropu. A još teža je bila duga borba sa Madžarima i Austrijancima da očuvaju Hrvatsku kao državu i svoj narodni individualitet u velikoj državi. Kao mali narod u sklopu jedne velike države, mnogo bolje i solidnije uređenje od trule turske imperije, oni nisu mogli računati da će se održati bunama i ustancima protiv austrijskih i madžarskih vlasti, nego drugim putevima, naročito opozicionim držanjem, protestima, negacijama, pasivnom rezistencijom, neprestanim zahtjevima i pozivanjem na svoja **prava**. Srbijanci treba da znaju da je sličnom taktilkom i srpski narod u Karlovačkoj Mitropoliji branio od madžarskih vlasti srpsku narodnu crkvenu autonomiju. A taj vjekovni buntarski duh pripomogao je da Hrvatska ne postane obična austrijska provincija ili madžarska županija.

mogu u što većem obimu i državnom životu isticati svoje **Hrvatstvo** kad to nisu mogli u punoj mjeri u zajednici sa Madžarima . . . Šta mislite da li bi i Srbi, a naročito Srbijanci, bili isti takvi, da su oni i Srbija bili u položaju Hrvatske, ili bi kao sada bili unitaristi i integralni Jugosloveni?

Na posljeku pridolazi i ovaj vrlo važan razlog za hrvatsko traženje federacije, a to je uvjerenje Hrvata (uzmimo i neopravданo) da u unitarno uređenoj Jugoslaviji Hrvati nikad neće biti ravnopravni faktor u državi, nego da će kao manjina biti »izrabljivani«, »podvlašćeni« od Srba . . . (To je ona »srpska hegemonija« na koju se Hrvati žale). Oni vjeruju da bi kao politički faktor više dolazili do uticajnog izražaja u federalnoj nego u unitarnoj Jugoslaviji, da bi Hrvatskoj federalativna Jugoslavija više pažnje obraćala na svima poljima državnoga i narodnoga života nego što sada biva u unitarnoj Jugoslaviji.³⁾

IV

Jedno se mora priznati braniocima unitarnog uređenja Jugoslavije: da su svojim držanjem, svojim izjavama u javnosti, svojim napisima stvorili od federalivnog uređenja Jugoslavije **bauk federalizma**. Kao što se nestasna mala djeca plaše pričama o raznim rogonjama i drugim čudovištima tako su i branoci unitarnog državnog uređenja zaplašili federalizmom srpske mjerodavne krugove i srpske narodne mase. U tom su zaplašivanju doista i uspjeli: većina Srba još se plaši od federacije, misli da će mukom i krvlju stvorena Jugoslavija propasti, ako bude federalivno uređena . . . Šta, kaže se, tri, četiri ili više država, tri, četiri ili više vlada, skupština, pa to je vječita svađa, pregovori, ugrožavanje državnoga jedinstva, druga Austrija, najzad rascjep države. Sjećam se da mi je prije čitave decenije jedan dobar drug, pravnik po struci, dobacio u jednoj diskusiji o našem državnom uređenju: šta, pa ti hoćeš sa tvojim federalizmom da **ja sa pasošem**

³⁾ Kako se osjećaju danas Hrvati u Jugoslaviji pokazuje ovaj govor vođe Hrvata g. Dr. Mačeka koji im je, povodom proslave svoga rođen-dana u julu ove godine (v. »Hrvatski Dnevnik« od 20 srpnja o. g.), odgovorio na pozdrave mnogobrojnih pozdravnih deputacija:

»Hrvatski seljački narode!

Razdragan sam ovim vašim današnjim izrazima velike ljubavi, koju prema meni gojite. Ipak sam toliko svjestan, da znam, da ta ljubav ide meni samo kao simbol, samo kao predstavništvo naše zajedničke ideje. Naša je zajednička ideja: **sloboda i pravica**. (Jednodušni poklici: Tako je!) Ja mislim, da neće biti zgora-ga, ako ove dvije stvari malo ukratko ovom prilikom rasčlanimo. Vidite, uči nas sv. Pismo, kad je Gospod Bog Adama potjerao iz raja, onda mu je rekao: U znoju lica svoga jesti ćeš kruh svoj. To je Božja odredba, i protiv te odredbe nije moguće nikome boriti se. Ali nije rekao Bog: »Ti se buš znojil, a drugi bu jeli kruh tvoj!« (Poklici: Tako je!) To je nepravdo, i zato vidite: naša politika u prvom redu ide za tim, da bude onako, kako je Bog odredio: da svaki čovjek živi o svojoj muci. To je ukratko seljački program.

Mnogi se pitaju, pa u čemu je seljački program? On je u tome, da ne budem ja samo oral i kopal, a drugi bu žel. To je smisao i bit programa HSS. Ja ne velim, da nisu i drugi staleži potrebeni. I oni su potrebni i svakomu koji pošteno radi, svaka čast! Svaki taj će imati u hrv. narodu svoje mjesto i svoj kruh. Ali ne može biti to, da hrvatski narod na svojim plećima nosi dangube, trutove i špekulantе.

prelazim iz Beograda u Zemun?! On je, kao rezervni srpski oficir, izdržao sve ratove i bolilo ga je pri pomisli da bi, u federativnoj Jugoslaviji, morao kao i prije ratova sa pasošem prelaziti iz Beograda u Zemun . . . Bilo je puno Srbijanaca koji su ozbiljno vjerovali da u federativnoj državi treba zbilja imati pasoš za prelaz iz jedne federalivne države u drugu . . . Toliko je onda srpski svijet bio zaplašen federalizmom.

Sad se, istina, taj strah malo stišao, ali još većina Srba i srpskih stranaka plaši se od federalizma vjerujući iskreno da on ugrožava »državno i narodno jedinstvo«. Zato vrijedi zadržati se malo na ovom pitanju.

Prije svega da razmotrimo da li bi federalizam ugrožavao »narodno jedinstvo«. Tu valja odmah istaći da u stvari u Jugoslaviji i sada, pri unitarnom državnom uređenju, ne postoji narodno jedinstvo nego postoji trostvo: Srbi, Hrvati i Slovenci. Na papiru i u željama postoji i jugoslovenski narod, Jugoslaveni, čija bi plemena bili Srbi, Hrvati i Slovenci. Ali to Hrvati odlučno neće, hoće da ostanu Hrvati, hrvatski narod i u ovoj unitarno uređenoj državi, pa bi, naravno, to ostali i u jugoslovenskoj federalativnoj državi. I Slovenci jako polažu na to da budu tretirani kao slovenački narod i ako to ne ističu toliko kao Hrvati. Ali paze i oni na svoj slovenački jezik i neće da ga se odreknu za ljubav nekom jugoslovenskom jeziku. Srbi, tako bar izgleda, u većini pristaju da prestanu biti Srbi, da prestanu biti srpski narod i da postanu Jugosloveni i jedno pleme jugoslovenskoga naroda. Ali sigurno nije ni za Srbe da bi se u većini odrekli svoga imena.⁴⁾ Prema tome što se tiče narodnog jedinstva situacija bi bila ista i u

Sada da okrenemo i drugu stranu. Mi smo danas, kako vidite, u toj misli složni svi, u njoj je složno barem 99 posto svih Hrvata, ali je ipak još nemamo provedenu. A zašto? Zato jer nam još uvijek na vratu sjedi tuđinska sila. I dok se te tuđinske sile ne rješimo, ne možemo provesti ni svoj socijalni program. Zato vodimo borbu u dva pravca: da organiziramo hrvatski seljački narod u borbi za svoju kršćansku pravicu i da zauvijek s leđa hrvatskog naroda nestane sile, koja prijeći, da tu pravicu ostvarimo.

Kad ste ovamo dolazili, ja znudem, da je svaki od vas ovu misao u srcu i pameti nosio, misao kršćanske pravice i svoje hrvatske slobode».

Ovo ne govori običan partijski agitator na kakvom zboru nego vođa jednog narodnog pokreta. Zato je ova izjava značajna i — žalosna, bilo da je ona iskreni izraz osjećaja hrvatskog naroda bilo da je izraz inata . . . Jugoslovensku državu, ovakvu kakva je danas, smatra dakle g. Dr. Maček kao tuđinsku silu a ne kao svoju državu . . . On hoće da za uvijek sa leđa hrvatskog naroda skine tu tuđinsku silu . . . A mi smatramo da su Hrvati osnivanjem Jugoslovenske države oslobodeni tuđinske sile koja ih je vjekovima davila . . .

4) Interesantno je da Hrvati ne vjeruju u iskrenost srpskog Jugoslovenstva i pretapanje srpskog imena i narodnog osjećaja u jugoslovenski. Oni tvrde da je to samo srpsko pretvaranje i prenemaganje a u stvari da se pod tim »Jugoslovenstvom« krije srpska namjera da imaju hegemoniju u državi. Zato Hrvati neće u Jugoslovenstvo nego ostaju Hrvati pa onda Jugosloveni. Ima srpskih naivnjaka (ili šereta) koji vjeruju da su učinili ogromne konescije Hrvatima kad ne ističu svoje Srpstvo nego Jugoslovenstvo, kad ne govore srpskim nego »jugoslovenskim« jezikom, kad ne pišu čistom cirilicom nego mješavinom cirilice i latinice (na pr. banovina savska, srez šidski, opština Kuzmin i t. sl.), čim se samo prave smiješnim. Takve natpise video sam po Slavoniji i Srijemu a i u Nišu: (načelstvo preza niškog, Niš). Na takvu »ravnopravnost« Hrvati, naravno, ne pristaju.

federativnoj državi kao i u unitarnoj. Federalizam ništa više ne bi ugrožavao **narodno** jedinstvo, jer onaj koji se osjeća Jugoslovenom a ne Srbinom, Hrvatom ili Slovencem mogao bi to biti i ostati i u federativnoj Jugoslaviji, kao što je ostao i u unitarnoj.

Što se tiče pitanja da ne bi federalivno uređena Jugoslavija ugrožavala **državno** jedinstvo, državnu cjelinu, što bi, naravno, slabilo otpornu snagu Jugoslavije prema spoljnjem neprijatelju, tu se doista treba dobro razmisliti. Jer, ako se federalivna Jugoslavija ne uredi kao što treba, onda doista može biti ugroženo i njen jedinstvo i cjelina a s time i njena otporna snaga prema inostranstvu. Zato tu treba otvarati četvore oči.

Nesumnjivo je i za mene da bi cijepanje Jugoslavije na federalivne države prema **istorijskim pokrajinama** bilo fatalno za državnu bezbjednost. Bila bi najveća ludost, koju samo zagriženi partizani i razočarani vlastoljupci mogu isticati zahtjevom da se Bosna, Crna Gora, Hrvatska, Srbija, Vojvodina, Slovenija stvore »saveznim državama«. Srbi, Hrvati i Slovenci nisu se valjda zato ujedinili da osvijestaju ono što nam je hiljadugodišnja nama neprijateljska i tužna historija stvorila . . . Milioni ljudskih života i silna materijalna dobra nisu valjda zato žrtvovana da srpski, hrvatski i slovenački **narod** ostane i u novoj državi razjedinjeni po državama i oblastima kao i prije rata. Treba valjda srpska Vojvodina da postane federalivna »država« i da vodi pregovore sa srpskom Srbijom i Crnom Gorom! Ne vjerujemo zato da ima pametnog i mržnjom nezadahnutog Srbina ma gdje bio koji bi na ovako federalivno uređenje Jugoslavije pristao.⁵⁾

Ali ima jedno drugo rješenje ovoga pitanja koje se samo sobom nameće i koje neće ugrožavati **državno** jedinstvo do kojega je i svakom iskrenom federalisti jugoslovenskom stalo ili bar neće biti ništa opasnije za državno jedinstvo od današnjeg **unitarnog državnog uređenja**. To je rješenje ovo:

Cinjenica je da u Jugoslaviji postoje **tri bratska**, sasvim slična državotvorna **naroda**: Srbi, Hrvati i Slovenci i zato se naša država i zvala Kraljevina Srbia, Hrvata i Slovenaca. Ja mislim da nije potrebno ovu cinjenicu opširno dokazivati. Postoji istina jedan jezik kojim govore i Srbi i Hrvati. Ali jezik nije jedino obilježje jednoga naroda kojim se on odlikuje od drugih. Danci i Norvežani govore i pišu jednim jezikom, Englezi i Amerikanci takođe, Holanđani i Flamanci, pa opet nisu jedan narod nego dva naroda. I pored zajedničkog jezika Srbi i Hrvati u toku historijskog vjekovnog razvića tako su se diferencirali da su postali dva naroda, srpski i hrvatski. Različne su im, prema imenu, i historijske sudbine, tradicije, vjera, a prije svega nacio-

⁵⁾ Ponajmanje bi se našao razuman Srbin iz Crne Gore koji bi tražio federalivno uređenje Crne Gore u Jugoslaviji. Prvo i prije svega drugoga zbog srpskog patriofitma, zbog srpske ideje, zbog srpskog imena i ujedinjenja, za koje su se Crnogorci vjekovima borili i svoju junačku krv prolijevали . . . A drugo što, kao trezveni ljudi, znaju da Crna Gora kao federalivna država u Jugoslaviji samo može materijalno gubiti . . . Napredak srpskog naroda u Crnoj Gori može se postići samo u zajednici sa srpskom braćom u drugim pokrajinama i u zajednici sa Hrvatima i Slovincima u Jugoslaviji. To je kosovski amanet Srba Crnogoraca koji oni neće iznevjeriti . . .

nalna svijest. Srbi se osjećaju kao jedan **narod**, a ne pleme jugoslovenskog naroda, a i Hrvati se osjećaju kao **narod** i hoće da ostanu hrvatski narod. Takođe i Slovenci.⁶⁾ Kad su dakle Srbi, Hrvati i Slovenci tri naroda, onda oni treba da se dogovore kako da urede državu i od njihovog držanja prema državi zavisi **državno jedinstvo, državna cjelina** i njena otpornost prema inostranstvu. Kad dakle ima tri državotvorna naroda onda svaki narod ima prava da traži svoju državu i zato bi trebalo stvoriti **tri savezne države** i kraljevine: Srbiju, Hrvatsku i Sloveniju, koje bi skupa sačinjavale zajedničku državu — Kraljevinu Jugoslaviju. Takvo federalivno uređenje odgovaralo bi pobedi onoga velikoga načela narodnosti, zadovoljenu onih nacionalnih težnji zbog kojih se i vodio svjetski rat i po kojima su ugovorima o miru i stvorene i proširene nacionalne države: Čehoslovačka, Poljska, Rumunija, Jugoslavija — svaki narod ujedinjen u svojoj državi.

Zašto bi ovako federalivno uređena Jugoslavija bila opasna po **državno jedinstvo**? Nepobitni interesi i Srba i Hrvata i Slovenaca zahtijevaju da oni žive u jednoj zajedničkoj državi — Jugoslaviji. Samo tako ujedinjeni mogu s uspjehom štititi svoje interese prema spoljnjem svijetu i neprijateljima koji su im zajednički. To uviđaju svi svijesni Srbi, Hrvati i Slovenci.⁷⁾ I kad bi jednom došlo do sporazuma da se ovako uredi naša država, onda zašto bi ona kao **federalivna** država, stvorena voljom i ljubavlju Srba, Hrvata i Slovenaca, bila manje **jedinstvena**, manje otporna prema inostranstvu nego unitarna Jugoslavija, koju čitav jedan njen narod, Hrvati, neće, koju ne vole, u kojoj se smatraju kao podvlašćeni a ne kao ravnopravni? Zar nije bolja i solidnija **federalivna** Jugoslavija, koju vole i Srbi i Hrvati i Slovenci, od **unitarne** Jugoslavije, u kojoj Hrvati, jedan od tri njenih državotvorna naroda, tvrdi i osjeća (uzmimo i bez prava i razloga) da je podvlašćen, potčinjen, u opće nezadovoljan svojom državom? Ne gubimo iz vida da se ljubav prema očnjakima ne može naredbama usađivati u duše ljudske i da se iz mržnje samo mržnja rađa.⁸⁾ Zato ne očekujemo da ćemo nekim strogim zakonskim mjerama, koje traže integralni Jugosloveni, moći nagoniti Hrvate da prihvate ovaku ju-

⁶⁾ Kao argumentat da su Srbi i Hrvati jedan narod (sa dva imena) iznosi se i to što su veliki umovi hrvatski: Štrosmajer, Rački, Nodilo, Pavlinović i drugi to tako smatrali i izjavljivali. Ali to shvaćanje nije do današnjeg dana prodrlilo ni u mase hrvatske inteligencije ni u mase narodne, koje sve više naglašavaju svoje »Hrvatstvo«, dakle da nisu jedan **narod** sa Srbima. Šta vrijedi dakle što su **pojedinci** (ma kako visoki umovi bili) propovijedali i danas propovijedaju **narodno jedinstvo**, kad ogromna većina Hrvata to negira?

⁷⁾ U našem političkom životu čitava se hajka dizala a i sad se diže na »separatiste«, one koji žele federalivno uređenje Jugoslavije. Međutim separatisti su oni, koji hoće, van zajedničke države Jugoslavije, posebne države, dakle potpuno razdvajanje. Takvih je, hvala Bogu, vrlo malo među Hrvatima i Slovincima a među Srbima mislimo da ih uopće nema. Naravno pri tome ne dolaze u obzir pojedini strani plaćenici, koji su ne separatiste nego prosti izdajnici.

⁸⁾ Do kakve zagriženosti, zasljepljenosti i nepoznavanja interesa svoga vlastitog naroda dovodi mržnja, pruža nam pored mnogih drugih zgodan dokaz jedna rezolucija »Hrvatske omladine grada Sarajeva«, koju je iz odštampanog letka preštampala šibenička »Tribuna« u broju od 22 augusta 1936 god. Ona glasi:

goslovensku ideju koja je isključivo vezana za unitarno državno uređenje. Ja u opće ne razumijem naše »integralne Jugoslove« kako zamisljavaju da pridobiju Hrvate za unitarno uređenu Jugoslaviju i za integralno Jugoslovenstvo. Hrvati nisu u ovoj državi ono što su Njemci, Madžari, Rumunji. Da uzmem da nam baš može i ravnodušno biti kako se ovi narodi osjećaju u Jugoslaviji i kako bi željeli da se ona uredi, ali i najprostija pamet uviđa da nam nije ravnodušno šta žele i kako se osjećaju Hrvati u ovoj državi. Hoćemo li da ih »pogodnim sredstvima« tjeramo u očajanje da naprave kakvu ludost koju će država silom ugušivati? . . . Ili da trpimo ovo stanje duhova u Hrvatskoj, Dalmaciji i drugim hrvatskim krajevima u pustoj želji i nadji da će stvar ipak leći sama po sebi? . . . Ne vjerujem da ima ozbiljnih političara, naročito onih na odgovornim položajima, koji bi se riješili na jednu ili na drugu soluciju. Prema tome ostaje samo rad na **sporazumu** i onaj državnik i ona politička grupa koji u tome uspiju učiniće veliko djelo za konsolidovanje Jugoslavije, ništa manje od onoga koje je izvršeno ujedinjenjem Srba, Hrvata i Slovenaca u jugoslovensku državu . . .

Ali nije dovoljno samo složiti se na federalivnu formu države. Državnička je vještina urediti tako federalivnu državu da ona doista bude jaka, solidna država. Po mojoj zamisli, koju imam još od dana našega ujedinjenja u jednu državu, imali bi se u glavnom ovi **državni poslovi zadržati za zajedničku jugoslovensku vladu**, ako se hoće da se državni poslovi valjano otpravljaju i da solidnost državne zgrade bude čvrsta: Na čelu države Jugoslavije zajednički jugoslovenski Kralj,

»Hrvatska omladina grada Sarajeva na spontanom sastanku održanom 30 srpnja 1936, na vijest da neki omladinci u Sarajevu propagiraju ideje Lige za mir, internacionalne žido-komunističke i masonske organizacije, te nastoje da na idućem kongresu te lige učestvuje i hrvatska nacionalna omladina u sklopu jugoslovenske nacionalne delegacije, i nakon saslušanja mišljenja donosi jednodušno ovu

R E Z O L U C I J U

1) Hrvatska omladina je svjesna činjenice da učešće Hrvata na ovom kongresu može imati ne samo šireg odjeka u hrvatskoj javnosti, nego i da može poslužiti kao materijal za stvaranje krivih političkih zaključaka u inostranstvu.

2) Liga za mir je sastavni dio poznatog Društva Naroda u Ženevi. To isto Društvo Naroda zasnovano na nesretnim odredbama još nesretnijeg versaljskog ugovora o miru, bilo je onaj međunarodni činilac koji je sankcionisao hegemoniju Srba nad Hrvatima i koji je u zadnjih 18 godina vrlo aktivno učestvovao u zaprobljavanju hrvatskog naroda, dajući moralnu i materijalnu podršku srpskoj političkoj i gospodarskoj diktaturi i njenom radu na uništavanju hrvatskog naroda. Hrvatski narod instiktivno osjeća u sebi, da mu je Ženeva i sve što iz nje dolazi neprijatelj, dosljedno tome ni hrvatska omladina ne može učestvovati u radu njenih podorganizacija. Stojeci na stajalištu, **da je mir sklopljen silom oružja 1918 god. u Evropi nepravedan i da je omogućio teško podjarmljivanje narodnih individualiteta: Hrvata, Slovaka, Ukrajinaca te dijelova albanskog, njemačkog i madžarskog naroda**, hrvatska omladina nema volje ni interes pomagati održanje tog mira. Radi ovog svega odbija od sebe i pomisao da bi u bilo kakvom obliku hrvatska omladina mogla učestvovati u radu Lige za mir.

3) Nevezano s gornjim, hrvatska omladina svjesna teške situacije u kojoj se danas nalazi napačeni hrvatski narod, najenergičnije osuđuje nastojanje nekih pojedinaca, da makar i kao poseban kolektiv, navuku bilo kakve predstavnike Hrvata u nekakvu jugoslovensku delegaciju, koja će učestvovati u radu na gor-

kao šef izvršne vlasti, iz zaslužne i narodne dinastije Karadordevića, za tim zajednička vojska i mornarica, spoljna politika, trgovina i industrija, zajedničke finansije (trgovina i trgovinski ugovori sa stranim državama, monopolji i carine), željeznice, pošta, telegraf, telefon, jedno od zajedničke vlade i zajedničkog parlamenta doneseno zakonodavstvo: krivično, građansko, trgovačko, postupci građanski i krivični, jedan jugoslovenski Vrhovni (Kasacioni) Sud. Jugoslovenskim ustavom imalo bi se predvidjeti da zakoni koje doneše jugoslovenski parlament imaju **prevagu** nad zakonima koje bi doneli parlamenti pojedinih saveznih država. Pod ovim uslovom ostali poslovi široke državne djelatnosti ostavljaju se za pojedine savezne države. Ne treba naročito isticati da bi se zakonima imalo predvidjeti strogo kažnjavanje svakoga rada na draženju i izazivanju jednoga naroda protiv drugoga, na cijepanju države i izazivanju nereda i na ugrožavanju državne bezbjednosti. Takođe bi se jugoslovenskim ustavom i zakonima imalo obezbijediti osnovna građanska prava: lična, privatna svojina, sloboda štampe u granicama, koje omogućavaju lojalno kritikovanje rada javnih organa, sloboda zbora i dogovora (sloboda u redu), poštovanje vjerske slobode sviju dozvoljenih konfesija. Ovakav mehanizam federalne Jugoslavije jeste istina malo komplikovan, ali šta da radimo kad su i prilike i odnosi između stanovništva jugoslovenskog komplikovani i ne dopuštaju jedan prost državni mehani-

njem kongresu. Hrvati su u svom državnom pravu samostalan i jedinstven narod s dovoljno političke tradicije i kulture, s dovoljno svojih spremnih i izobraženih sinova, koji će ih znati pravilno zastupati i na najvećim međunarodnim forumima, pa smatra narodnim poniženjem, da ga bilo gdje pretstavlja nekakva koalirana jugoslovenska i komunistička delegacija. Bude li potrebno hrvatski narod će znati da izabere i pošalje svoju posebnu hrvatsku delegaciju onamo gdje učešće pretstavnika hrvatskog naroda bude potrebno.

4) Sarajevska hrv. omladina stavlja gornje na srce svim svijesnim omladinama diljem prostrane hrv. domovine, da ne nasjeduju jednaj određenoj komunističkoj propagandi, dolazila ona u bilo kakvim oblicima i bilo s kakvim preporukama, jer su njihova nastojanja redovno na tešku štetu hrv. naroda i njegove borbe za punu političku i gospodarsku nezavisnost i samostalnost.

Sarajevo, 30 srpnja 1936.

Hrv. omladina grada Sarajeva.«

Dakle mržnjom zasljepljena hrvatska omladina grada Sarajeva smatra da je mir sklopljen silom oružja 1918 godine »nepravedan i da je omogućio podjarmljivanje Hrvata . . .« Njima je dakle stvaranje jugoslovenske države »podjarmljivanje Hrvata«. I sigurno žive u uvjerenju da bi pobjeda centralnih sila dovela do »pravednog« mira i zadovoljenja hrvatskih težnji. A ti slijepci ne vide da samo pobjedi savezničkih sila imaju da zahvale i Srbi i Hrvati i Slovenci što su došli do svoje nacionalne države koju mogu uređivati po svojoj volji, što su Hrvati i Slovenci, kao i ostali slovenski narodi, izvučeni iz sklopa jedne moćne monarhije, koja je Slovene, pa dakle i caru vjerne Hrvate, uvijek tretirala kao narode drugoga reda . . . Da su mir diktirale Njemačka i Austro-Ugarska, Srbija bi, istina, prestala da postoji kao samostalna država, ali ne bi ni Hrvatska izvukla nikakve koristi iz propasti Srbije, nego bi i dalje bila Madžarima i Austrijancima moneta za potkusurivanje . . . Varaju se hrvatski omladinci iz Sarajeva i drugi njima jednaki zasljepljenici da bi pobjedonosna Austro-Ugarska stvorila veliku hrvatsku kraljevinu, kakvu oni zamišljavaju, (ako u opće u to iskreno vjeruju), nego bi hrvate i dalje lagala i eksplorativala kao što je činila u svoj prošlosti Hrvata . . .

zam kao što je unitarno uređenje država. Zato su pametni ljudi za ovakve slučajeve kao što je ovaj jugoslovenski i izmislili federalivnu državu . . .

V

Priznajem da je najteže pitanje: kako da se **razgraniče** savezne države, Srbija, Hrvatska i Slovenija. Zbog ove teškoće protivnici federalizma ističu nemogućnost federalivnog uređenja. Pa mi smo, veli se, Srbi i Hrvati, tako izmiješani da ne možemo odrediti šta je srpska i šta hrvatska teritorija. Ima Srba čak kod Bjelovara u Hrvatskoj, kod Slavonske Požege, u Dalmaciji, čak u Zagorju i na krajnjem jugu, čak u Boki Kotorskoj. Ima Hrvata i u Srijemu, na domak Beograda, ima ih čak u Banatu, Bačkoj, pa u Bosni i Hercegovini. Ali i ova teškoća nije nepremostiva ako se ozbiljno želi sporazum. Pri tom naravno ne smije se poći od zahtjeva da svako srpsko selo ostane u Srbiji a svako hrvatsko u Hrvatskoj, jer onda razgraničenje i nije mogućno, i ko takav zahtjev postavlja taj u stvari i neće sporazum. Nego se mora poći od konstatacije da nije tako strašno **po više državne interese** i zajedničku budućnost Jugoslavije i srpskog i hrvatskog naroda što će izvjestan broj Srba živeti u Hrvatskoj a izvjestan broj Hrvata u Srbiji. Jer će i jedni i drugi ipak živjeti u jednoj zajedničkoj državi, Jugoslaviji, sa **ustavnim** i zakonskim garancijama (nad kojima će biti zajednički jugoslovenski Kralj iz narodne a ne iz tuđe dinastije, najbolja garancija nepristrasnosti prema Srbima, Hrvatima i Slovincima, kao i zajednička vojska) da će se poštovati srpsko i hrvatsko ime, jezik, pismo, vjera i druge narodne osobenosti, koje su mile i drage i Srbima i Hrvatima. Mora se pretpostaviti da će vodeće ličnosti i srpske i hrvatske, one koje mogu uticati na narod, i koje znaju da je u slozi spas i Srba i Hrvata, shvatiti da je zajednički život mogućan ako se svaki Srbin i Hrvat drži načela: ne čini bratu svome ono što nisi rad da on tebi čini . . .⁹⁾)

Ako se sve gore izloženo uzme u obzir, ako se vodi računa o tome da se pored sve izmješanosti Srba i Hrvata ipak može odrediti **u kojim su jugoslovenskim pokrajinama Srbi a u kojima Hrvati u većini**, onda bi se razgraničenje između Srbije i Hrvatske imalo ovako

⁹⁾ Hvala Bogu ima sada samo puno srpskih i hrvatskih sela u našim pokrajinama jedno pored drugog, u kojima se Srbi i Hrvati (pravoslavni i katolici) vrlo lijepo slažu, a slagali su se i bratski odnosili jedni prema drugima i u prošlosti. Zašto mora ta sloga prestati kad se Jugoslavija federalivno po bratskom sporazumu uredi i zar ta sloga između Srbia i Hrvata postoji danas u unitarnoj Jugoslaviji u svima selima naših pokrajina? . . . Je li bolje sloga i bratska ljubav između Srba i Hrvata u **federalivnoj** Jugoslaviji ili mržnja i neprijateljstvo u unitarnoj Jugoslaviji? Kad je država sigurnija prema spoljnjem neprijatelju: kad se Srbi i Hrvati mrze, svadaju i proganjaju u **unitarnoj** Jugoslaviji, ili kad se slažu, vole i poštuju u **federalivnoj** državi? Često slušamo i čitamo žalbe da **katolički svećenici podbadaju** svoju pastvu protiv pravoslavnih Srba, da rade na nekom izdavanju i bojkotovanju, da nerado gledaju slogu između Srba i Hrvata. U šibeničkoj »Tribunici« (br. 408 od 1936. g.) čitao sam tu skoro da je u Dalmaciji jedan katolički svećenik prekorevao u jednom selu jednu domaćicu (udovicu) što »drži u kući sliku koja pretstavlja lice koje ne pripada svetoj rimokatoličkoj crkvi« (slika Nj. V. Kralja Petra II). U drugom jednom broju istoga lista zamjera se (s punim pra-

izvesti: **Kraljevina Srbija** bi obuhvatila: Srbiju sa Južnom Srbijom, Vojvodinu (Srijem, bivša srijemska županija, Bačka, Banat), Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu, Dalmaciju južno od ušća Neretve; **Kraljevina Hrvatska**: Hrvatsku sa Slavonijom, Dalmaciju do Neretve, Međumurje, Baranju; **Kraljevina Slovenija** današnju Dravsku banovinu. Tako bi većina srpskog naroda bila ujedinjena u Kraljevini Srbiji, većina hrvatskog naroda u Kraljevini Hrvatskoj, a većina Slovenaca u Kraljevini Sloveniji. U Vojvodini su Srbi prema Hrvatima u većini, a druge narodnosti ne treba ni uzimati u obzir pri ovome, za Srbiju sa Južnom Srbijom i Crnu Goru to je neosporno, u Hrvatskoj, Slavoniji, Baranji, Međumurju, Hrvati su u većini. Također i u Dalmaciji. Ali ovdje je potrebno jedno objašnjenje.

Srbija, srpski narod i srpske države u srednjem vijeku stoljećima su držali i nastanjivali jedan dio dalmatinske obale (Bar, Ulcinj, Budva, Kotor). I onda i danas jadranska je obala jedina morska obala na koju je srpski narod bio upućen. Srpska država Crna Gora jedva je uz najveće žrtve došla do neznatnog dijela morske obale, stare srpske baštine. Žrtve srpskoga naroda da sačuva za sebe jedan krajčak jadranske obale ogromne su bile i u daljoj i u bližoj i najbližoj prošlosti. Čežnje njegove da ima svoje more nalazile su svoga izraza u cjelokupnoj spoljnoj politici Kraljevine Srbije i Crne Gore. Zato Srbija s punim pravom traži jedan dio dalmatinske obale, na kojoj pored Hrvata živi i znatan broj Srba. U ostalom Dalmacija južno od Neretve i nije nikad ulazila u staro hrvatsko kraljevstvo. Stari Dubrovnik održavao je najtešnje veze sa srpskom srednjevjekovnom državom i svoje bogatstvo stekao poglavito trgovinom sa srpskim zemljama ne samo u vrijeme nezavisne srpske države nego i poslije kad su srpske zemlje potpale pod Turke.

I za Bosnu i Hercegovinu potrebno je malo objašnjenje. Ja znam da u ovim pokrajinama danas ima i Hrvata, vrlo revnih i vrlo odañih hrvatskoj seljačkoj stranci i njenoj ideologiji. Ali Bosna i Hercegovina više su, od starina, srpske nego hrvatske zemlje. U njoj su Srbi prema Hrvatima u većini, a bosanski Muslimani cijelim svojim bićem, i ako još nisu nacionalno svijesni kao Srbi i Hrvati, više naginju Srbima (koje Hrvati, malo s podsmjehom i izvjesnom nadmenošću nazivaju »orientalcima«), nego Hrvatima (»zapadnjacima«). Za Bosnu se lila srpska krv i u posljednjem svjetskom ratu. U Bošni se ljuto proganjalo srpsko ime za vrijeme austrijske okupacije i na muke

vom), što se niko od katoličkoga klera ne sjeti da čestita devedesetgodišnji rođen-dan velikome biskupu, Hrvatu i Jugoslovenu, kotorskom biskupu Učeliniju-Tice... Ako su ovi i slični navodi vjerske netrpeljivosti katoličkoga klera istiniti (a ja ih ni sam mogao kontrolisati), onda su takvi postupci ne samo za duboko žaljenje nego predstavljaju i ogromno nepoznavanje interesa katoličke crkve... U vremenu kad je hrišćanstvo, a naročito katolička crkva — koju ja visoko cijenim — predmet ogorženih napada i proganja u mnogim evropskim i vanevropskim zemljama, dužnost je i katoličkog i pravoslavnog klera da se uzajamno poštuju i potpomažu, da se združuju i da svoje vjerne združuju u zajednički front protiv bezvjera i a ne da se mrze i razjedinjuju... Ako iko to katolička crkva u Jugoslaviji ima razloga da štiti i pomaže konsolidovanje u Jugoslaviji, koja je više na usluzi katoličkoj crkvi nego mnoge države sa pretežno katoličkim stanovništvom...

udaralo srpsko stanovništvo za vrijeme svjetskoga rata . . . Kroz Bosnu i Hercegovinu izlazi Srbija na Primorje. Ako Bosna i Hercegovina uđu u sastav Srbije, ostaće, istina, van Hrvatske, ali ipak u zajedničkoj državi Jugoslaviji, preko 400.000 Hrvata, kojima će biti zagarantovano hrvatsko ime i razvoj u nacionalnom duhu kao i Srbima u Hrvatskoj. Ali će i u Hrvatskoj ostati dosta Srba: u dalmatinskom Zagorju, u Slavoniji, i u drugim krajevima, za kojima će ostali Srbi zahaliti, ali će se tješiti da će oni ostati u bratskoj zemlji, a ne pod tuđinom, i u zajedničkoj Jugoslaviji . . . Neka Hrvati pri ovome pomisle koliko se već srpske pravoslavne krvi prelilo u Hrvate; čim je Srbin prešao u katoličanstvo ili uniju, izgubljen je bio, u ogromnoj većini, za Srpstvo, a Hrvati nisu prelazili u pravoslavne ni u Srpstvo . . .

Često se kao razlog da Jugoslavija može opstajati samo kao unitarno uređena država ističe i to što se Blaženopokojni Veliki Kralj Aleksandar protivio federalizmu i na Svojoj smrti izrekao značajne riječi: »Čuvajte Jugoslaviju!« Pokojni Kralj pripada historiji i Njegove riječi slobodno je tumačiti. A pitanje je veliko da li bi ovaj mudri vladac, koji je mislio i radio samo na dobru zajedničku države, koji je podjednakom ljubavlju volio i Srbe i Hrvate i Slovence, ostao do kraja svoga života pri unitarnoj Jugoslaviji. A njegove riječi »Čuvajte Jugoslaviju«, koje unitaristi tumače u korist svojih shvatanja, ne dokazuju njihovu tezu nego samo to da su posljednje misli Velikoga Kralja bile upravljene na Njegovu dragu Jugoslaviju, za koju je on cijelogra vijeka Svoga radio, za čije je stvaranje najviše doprineo i za koju je, prerano, i svoj život položio . . . I kao što unitariste misle da se Jugoslavija može samo kao unitarna država očuvati, tako je dopušteno i misliti da Jugoslavija kao federalivno uređena država, kako je mi zamišljamo, može biti najbolje i naјsolidnije utvrđena . . .

VI

Možda Hrvati neće ovaku federalivnu Jugoslaviju kako smo gore izložili; možda njihove težnje idu dalje, ka nekoj labavijoj davanjoj zajednici. Šta onda da se radi? Maksimum, na koji Srbi mogu pristati, jeste onakvo državno uređenje, kako je gore opisano. Ići dalje od toga značilo bi, za Srbe ići svjesno na potkopavanje opstanka ove države, što bi njeni neprijatelji, neprijatelji i Srba i Hrvata i Slovenaca, i željeli. Ali bi to značilo i to da Hrvati neće **sporazum** sa Srbima, da hoće da **diktiraju** . . . A kad oni kažu da neće da im Srbi diktiraju državno uređenje, onda treba da znaju da ni oni Srbima ne mogu diktirati . . . Sporazum isključuje diktate. Srbi su duboko uvjereni, da labavija državna veza između Srbije, Hrvatske i Slovenije znači potkopavanje države, za koju su Srbi mnogo, mnogo više krvi proliili nego Hrvati, te na to ne mogu nikako pristati.

U ovakvom žalosnom slučaju hrvatskoga neshvaćanja svojih i zajedničkih jugoslovenskih interesa ne bi ostajalo ništa drugo nego produžiti i dalje ovako kako je danas i ostaviti vremenu da učini svoje u nadi da će i Hrvatima doći pamet u glavu i da će potonje hrvatske generacije biti pametnije od današnjih . . .

94(497.5)

ARA

b